

УДК 342.56

ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ АПАРАТУ СУДУ, ЇХ ЗНАЧЕННЯ В ОРГАНІЗАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

П. Ю. Шпенова

*здобувач кафедри організації судових
та правоохоронних органів
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Останнім часом судова реформа асоціюється у суспільстві або зі змінами у структурі судової системи, реорганізацією судів, або зі змінами у суддівському корпусі. Поряд із цим важливою складовою реформування має стати підвищення ефективності роботи суддів і судів. Повернення довіри суспільства до суду так само залежить від якісної організації роботи суддівського корпусу та оптимізації їх компетенції, як і від ротації суддівських кадрів. Саме на увільнення суддів від виконання завдань, які безпосередньо не пов'язані із відправленням правосуддя, спрямована діяльність спеціально уповноважених на те осіб, які виконують різноманітні функції щодо організаційного забезпечення роботи суду і становлять апарат суду.

Зазначимо, що над проблемними питаннями організації та роботи апаратів судів, організаційного забезпечення їх діяльності працювали такі вчені, як В. Д. Бринцев, С. В. Глушенко, В. А. Капустинський, І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І. В. Назаров, О. М. Овчаренко, І. Л. Самсін, В. В. Сердюк, Д. П. Фіолевський, І. В. Юревич та інші. Слід відзначити монографію В. А. Капустинського «Функції суду: історико-правовий аналіз» [1], у якій досліджено генезу та функціональне призначення судових органів, наведено результати історико-правового аналізу функцій суду. Також В. А. Капустинський є автором та співавтором численних наукових публікацій із проб-

лемних питань діяльності апарату суду [2]. Водночас слід зазначити, що питанням теоретичного визначення та обґрунтування функцій і завдань апарату суду у контексті організаційного забезпечення судової діяльності приділялося недостатньо уваги.

Мета цього дослідження — на підставі аналізу наукових підходів, нормативних положень законодавчих актів у сфері організаційного забезпечення судової влади та правового регулювання діяльності апарату суду визначити поняття, структуру та зміст функцій та завдань апарату суду, з'ясувати значення його роботи в системі організаційного забезпечення судової діяльності.

Основним завданням апарату суду є забезпечення безперебійної роботи судової установи та сприяння суддям у виконанні їх головної функції — відправленні правосуддя, здійснюючи діяльність, яка безпосередньо не стосується відправлення правосуддя. Працівники апарату суду виконують великі обсяги роботи щодо організації процедури судового розгляду, підготовки справи до слухання, перебігу судового процесу й подальшого спрямування справи. Вони безпосередньо спілкуються з відвідувачами суду, сторонами процесу, від професійності їхніх дій залежить ефективність судового процесу й формування громадської думки про судову установу. Апарат суду також може розглядатись як посередник під час взаємодії судів з органами виконавчої та законодавчої влади. Крім того, апарат повинен «відгородити» суд від впливу з боку інших органів державної влади.

І. Є. Марочкін, розглядаючи питання організації роботи судів загальної юрисдикції в Україні, зазначав, що апарати судів здійснюють безпосереднє організаційне забезпечення роботи суду, спрямоване як на діяльність із здійснення правосуддя, створення необхідних умов для реалізації прав і виконання обов'язків учасників судового процесу, так і на забезпечення функціонування суду як державної установи і юридичної особи та підтримання належних умов для перебування і роботи в суді його працівників і громадян [3, с. 67].

Нормативними актами, в яких сформульовано завдання апаратів судів загальної юрисдикції в Україні, є Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [4], Закон України «Про державну службу» [5], положення про апарати відповідних судів, рішення зборів суддів, а також накази і розпорядження голів судів, накази керівників апаратів судів із відповідних питань тощо. Дослідження окремих положень зазначених нормативно-правових актів дає змогу зробити висновок, що головною метою діяльності апаратів судів загальної юрисдикції є організаційне забезпечення роботи суду. Більше

того, Р. І. Кирилюк наголошує, що завдання організаційного забезпечення діяльності судів є загальнодержавним і його вирішення є складовою державної політики у сфері судоустрою [6, с. 42].

Необхідно зауважити, що організаційне забезпечення роботи суду є не єдиним завданням апарату суду. Так, В. В. Сердюк, досліджуючи актуальні питання діяльності апаратів вищих спеціалізованих судів, визначає основним завданням апарату вищого спеціалізованого суду організаційно-методичне та інформаційне забезпечення діяльності відповідного вищого судового органу, оскільки вирішення питань, пов'язаних із забезпечувальною діяльністю правосуддя на рівні вищого спеціалізованого суду, покладено не на органи Державної судової адміністрації України, а на його апарат [7, с. 32]. Тобто завдання апарату суду є дещо ширшими, ніж організаційне забезпечення роботи суду. На це звертає увагу й С. В. Глуценко, зазначаючи, що повноваження апарату суду мають значно ширший і комплексний характер, що має зовнішнім виразом забезпечення роботи суду у процесуальному та позапроцесуальному аспектах [8, с. 288].

Таким чином, завдання апарату суду можуть бути конкретизовані як: завдання загальне та спеціальні. Як уже зазначалось, загальне завдання — це організаційне забезпечення роботи суду, а спеціальні завдання, що їх виконує апарат суду, полягають у забезпеченні належних умов для справедливого відправлення правосуддя та ухвалення суддями своєчасних, чітких і обґрунтованих рішень у справах, які є зрозумілими і для учасників процесу, і для широкого загалу. Вирішення цих завдань передбачає послідовне виконання менш масштабних завдань, кожне з яких заслуговує окремого розгляду. Ці завдання охоплюють: 1) зведення до мінімуму обсягу несуддівських функцій, які виконують судді, шляхом забезпечення належного виконання цих функцій працівниками апарату суду; 2) забезпечення максимальної доступності суду для користувачів та відвідувачів, у тому числі за рахунок запровадження такої моделі, згідно з якою відвідувачі суду розглядаються як клієнти, які звертаються до суду з метою отримання необхідних їм послуг правосуддя; 3) забезпечення максимально ефективної роботи всіх підрозділів та служб судів шляхом реорганізації та автоматизації робочих процесів [9, с. 74].

Виконання завдань апарату суду забезпечується наявністю необхідних функцій. За своїм лексичним значенням поняття «функція» є багатозначним, тому, не розглядаючи значення цього поняття, запропоновані у біології та математиці, звернемо увагу на таке визначення: «функція (від лат. *functio* — виконання, здійснення) — діяльність, обов'язок, робота; зовнішній прояв властивостей якого-небудь об'єкта у даній системі відносин»

[10, с. 1552]. У науковій літературі функції визначаються як комплекс взаємопов'язаних організаційно-правових впливів кожного структурного підрозділу, який слугує напрямом для досягнення мети, поставленої перед системою управління [11, с. 43]. У деяких джерелах пропонується і більш розгорнута характеристика функцій відповідного органу як складових частин змісту його діяльності, що відображені у встановлених для органу завданнях щодо забезпечення життєво важливих потреб об'єкта управління, здійснюються структурними підрозділами (посадовими особами) органу шляхом реалізації покладених на них повноважень [12, с. 64].

Враховуючи запропоновані тлумачення поняття «функція», можна стверджувати, що під ними слід розуміти основні взаємопов'язані напрями діяльності, що реалізуються службовцями для виконання загальної мети. Більше того, функціям властиві такі ознаки, як безперервність і постійність, не обумовленість конкретними подіями і діями [13, с. 77]. Таким чином, функціями апарату суду є система закріплених на нормативному рівні основних напрямів діяльності, спрямована на належне виконання покладених на апарат суду завдань.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» не містить переліку функцій апарату суду. Їх визначення потребує опрацювання та детального аналізу норм чинного законодавства України, зокрема тих правових джерел, що закріплюють основи діяльності апарату суду. Так, І. Є. Марочкін, узагальнюючи норми законодавства про судоустрій та положення актів Державної судової адміністрації України, пропонував виокремлювати такі основні функції, які здійснюють апарати судів загальної юрисдикції:

- інформаційно-методичне забезпечення здійснення правосуддя;
 - документальне забезпечення роботи суду;
 - інформаційно-комп'ютерне забезпечення здійснення правосуддя;
 - фінансове, матеріально-технічне та соціально-побутове забезпечення роботи суду;
 - кадрове забезпечення роботи суду;
 - забезпечення інформаційної діяльності суду;
 - забезпечення міжнародно-правового співробітництва судів
- [3, с. 60–63].

А. Й. Осетинський виокремлює такі основні функції, здійснення яких покладається на апарат суду, а також на відповідні його структурні підрозділи:

- організаційне забезпечення роботи суду, міжнародно-правове співробітництво та зв'язки зі ЗМІ, кадрове забезпечення, а також антикорупційний моніторинг;

— документальне забезпечення здійснення судочинства;
— інформаційно-комп'ютерне забезпечення здійснення судочинства;
— фінансове, матеріально-технічне та інші забезпечення здійснення судочинства [14, с. 10–11].

Необхідно звернути увагу, що, досліджуючи функції апарату суду, науковці не досить чітко розмежовують поняття «функції» та «повноваження». Одночасне вживання зазначених понять має місце й у нормативних документах, що регулюють діяльність апаратів судів. Так, наприклад, у Положенні про апарат Верховного Суду України [15] відповідний розділ має назву «Основні функції апарату», а в самому розділі надається перелік повноважень, які виконує апарат Верховного Суду України. Однак поняття «функції» і «повноваження» не є тотожними. Для виконання апаратом суду покладених на нього функцій він повинен бути наділений достатнім комплексом повноважень. А як зазначалось раніше, функції — це основні напрями діяльності, тому їх коло не може бути надто широким.

Таким чином, для визначення функцій апарату суду необхідно детально дослідити напрями його діяльності та виокремити серед них основні.

Почнемо з того, що діяльність суду є складною й багатогранною, а отже, його злагоджена робота неможлива без якісного планування і організації діяльності як всього апарату суду, так і його структурних підрозділів. Для того щоб апарат суду був ефективно керованим, тобто щоб його робота забезпечувала досягнення поставлених цілей, конкретизованих у вигляді завдань, що були розглянуті вище, вона повинна бути ефективно організованою. Отже, одним із основних напрямів діяльності апарату суду є організаційний напрям, тобто першою і найважливішою функцією апарату суду є організаційна функція. Вона спрямована на вирішення всіх питань діяльності суду як державного органу, у зв'язку з цим вона реалізується під час затвердження структури апарату суду і штатного розпису; визначення та розподілу функціональних обов'язків працівників апарату суду; видання наказів і розпоряджень, обов'язкових для виконання всіма структурними підрозділами і працівниками апарату суду; забезпечення соціально-правового захисту та побутового обслуговування працівників апарату суду. Також до організаційної функції належить управління кадровими ресурсами, а саме: пошук, відбір, навчання, розвиток і планування кадрів судового персоналу, встановлення для них етичних стандартів, окладів, виплата заробітної плати тощо.

Іншим напрямом діяльності апарату суду в процесі здійснення організаційного забезпечення є пошук, збір, опрацювання та подання інформації у

формі, придатній для її використання під час здійснення судової діяльності. Зазначений процес є складним та полягає у зборі й аналізі інформації про стан зовнішнього й внутрішнього середовища суду; забезпеченні гласності, публічності й транспарентності судової діяльності та реалізації конституційного права громадян на інформацію та принципу гласності судочинства з використанням цифрових інформаційно-комунікаційних технологій через традиційні ЗМІ та Інтернет; зборі та публікації даних про поточні та розглянуті справи, про внутрішні справи судової системи; відповідній фільтрації під час оприлюднення інформації в пресі, для громадського обговорення. Складність зазначеного процесу полягає у подвійному зборі та аналізі інформації. По-перше, збирається інформація, яка після її опрацювання потрапляє до суду, а по-друге, обробляється інформація, яка виходить із суду для широкого загалу.

Поряд з інформаційно-аналітичною діяльністю апарату суду необхідно виокремити його представницьку діяльність, оскільки надання внутрішньої інформації для зовнішнього використання є різновидом представництва. Останнім часом існує тенденція до об'єднання інформаційно-аналітичного та представницького напрямів роботи шляхом створення веб-сторінки суду у мережі Інтернет. Судді і працівники апаратів судів, маючи доступ до мережі Інтернет, звичайно, можуть користуватися всіма її можливостями. Завдяки Інтернету створюються умови для належного інформаційного забезпечення здійснення правосуддя, розширюються можливості для доступу до різноманітних інформаційних баз, зокрема нормативно-правових, що дає змогу постійно стежити за змінами у законодавстві України, а також відкривається доступ до міжнародних інформаційних ресурсів [16, с. 392].

Слід пам'ятати, що ефективність роботи будь-якого органу залежить від належного рівня матеріального забезпечення та ефективного управління матеріальними ресурсами. В Україні забезпечення функціонування судової влади передбачає: 1) визначення в Державному бюджеті України видатків на фінансування судів не нижче рівня, що забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя відповідно до закону; 2) законодавче гарантування повного і своєчасного фінансування судів; 3) гарантування достатнього рівня соціального забезпечення суддів.

Також необхідно виокремити не менш важливий напрям діяльності, що полягає у виконанні допоміжним персоналом суду робіт зі здійснення управління майном для забезпечення доступу громадян до суду, надання необхідного простору для роботи та пересування з метою належного доступу до правосуддя, а також іншої роботи з обслуговування.

Таким чином, із урахуванням запропонованих вище узагальнень і змін, які відбулися останнім часом у нормативному регулюванні системи судоустрою України та проходженні державної служби, пропонуємо виокремити такі функції апарату суду:

- організаційна;
- інформаційно-аналітична;
- представницько-комунікаційна;
- фінансова;
- обслуговуюча.

Виконання апаратом суду зазначених функцій на відповідному рівні дасть змогу реалізувати поставлені перед ним завдання, однак при цьому слід пам'ятати, що для їх належного виконання апарат суду має бути наділений значним комплексом повноважень. Комплекс повноважень апарату суду передбачений у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», але потребуватиме конкретизації у новому положенні про апарат Верховного Суду, Типовому положенні про апарат місцевого, апеляційного судів, затверджені наказом ДСА України від 28 вересня 2012 року № 115 (зі змінами), під час нового розгляду обов'язків керівників та у посадових інструкціях працівників апаратів судів.

Список використаних джерел

1. *Капустинський В. А.* Функції суду: історико-правовий аналіз : моногр. / В. А. Капустинський. — К. : Логос, 2015. — 144 с.
2. *Капустинський В. А.* Окремі питання діяльності апарату суду в контексті загальнодержавних та інтеграційних процесів у сфері державної служби / В. А. Капустинський // Вісник Верховного Суду України. — 2004. — № 10. — С. 32–35;
- Капустинський В. А., Постол Т. М.* Стратегія адміністрування апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у сфері кадрового забезпечення на 2013–2015 рр. / В. А. Капустинський, Т. М. Постол // Часопис цивільного і кримінального судочинства. — 2012. — № 6. — С. 158–163;
- Капустинський В. А., Волкова І. В.* Комунікаційна стратегія Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ як механізм ефективної взаємодії суду із громадськістю / В. А. Капустинський, І. В. Волкова // Часопис цивільного і кримінального судочинства. — 2013. — № 1. — С. 152–159;
- Капустинський В. А., Салійчук І. С.* Стратегія адміністрування апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у сфері фінансово-економічного забезпечення на 2013–2015 рр. / В. А. Капустинський, І. С. Салійчук // Часопис цивільного і кримінального судочинства. — 2013. — № 2. — С. 147–154.

3. Організація роботи суду : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, О. М. Овчаренко та ін. ; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. — Х. : Право, 2012. — 256 с.
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/page>.
5. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII // Офіційний вісник України. — 2016. — № 3. — Ст. 149. — С. 28.
6. *Кирилюк Р. І.* Про сутність категорії «організаційне забезпечення» щодо діяльності судів / Р. І. Кирилюк // Публічне право. — 2012. — № 2. — С. 42–48.
7. *Сердюк В. В.* Актуальні питання діяльності апаратів вищих спеціалізованих судів у контексті судової реформи / В. В. Сердюк // Часопис цивільного і кримінального судочинства. — 2011. — № 1. — С. 27–37.
8. *Глущенко С. В.* Вищі спеціалізовані суди в системі судової влади України: теоретико-прикладне дослідження : моногр. / С. В. Глущенко. — Чорнобай : Чорнобаїв. КПП, 2015. — 351 с.
9. *Пітер Г. Соломон мл.* Судове адміністрування і якість правосуддя / Г. Пітер Соломон мл. // Суд. апеляція. — 2009. — № 3. — С. 73–83.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : Перун, 2005. — 1728 с.
11. *Бачило І. Л.* Функции органов управления (правовые проблемы оформления и реализации) / И. Л. Бачило. — М. : Юрид. лит., 1976. — 200 с.
12. *Аверьянов В. Б.* Функции и организационная структура органа государственного управления : учеб. пособие / В. Б. Аверьянов. — Киев : Наук. думка, 1979. — 150 с.
13. *Дудченко О. Ю.* Правовий статус осіб, які займають адміністративні посади в суді : моногр. / О. Ю. Дудченко ; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. — Х. : Право, 2015. — 160 с.
14. *Осетинський А. Й.* Актуальні питання підвищення ефективності та якості організації роботи господарських судів в Україні / А. Й. Осетинський // Вісник господарського судочинства. — 2012. — № 5. — С. 51–64.
15. Положення про апарат Верховного Суду України : рішення зборів суддів Верховного Суду України від 21 січня 2011 року // Верховний Суд України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/22B14F055CFE00EC225782200300B71>.
16. Сучасне управління в суді : навч.-практ. посіб. / С. Алльєро та ін. ; відп. ред. : І. П. Голосніченко, Пітер Г. Соломон мол. ; Держ. суд. адмін. України, Укр.-канад. проект суд. співпраці. — К. : Юрінком Інтер, 2010.

Шпенова П. Ю. Завдання та функції апарату суду, їх значення в організаційному забезпеченні судової діяльності

Анотація. У статті аналізуються наукові погляди на зміст і значення завдань та функцій апарату суду в контексті організаційного забезпечення судової діяльності. Досліджуються наукові підходи, нормативні положення законодавчих актів у сфері

організаційного забезпечення судової влади та правового регулювання діяльності апарату суду. Формулюється та обґрунтовується перелік завдань і функцій апарату суду, розкривається їх взаємозв'язок між собою.

Ключові слова: суд, апарат суду, працівник апарату суду, організація роботи суду, забезпечення судової діяльності.

Шпенова П. Ю. Задачи и функции аппарата суда, их значение в организационном обеспечении судебной деятельности

Аннотация. В статье анализируются научные взгляды на содержание и значение задач и функций аппарата суда в контексте организационного обеспечения судебной деятельности. Исследуются научные представления, нормативные положения законодательных актов в сфере организационного обеспечения судебной власти и правового регулирования деятельности аппарата суда. Формулируется и обосновывается перечень задач и функций аппарата суда, раскрывается их взаимосвязь между собой.

Ключевые слова: суд, аппарат суда, работник аппарата суда, организация работы суда, обеспечение судебной деятельности.

Shpenova P. Yu. Tasks and Functions of Court Staff, Their Significance in Organizational Support to Judicial Activity

Summary. The article deals with analysis of scientific views on content and significance of tasks and functions of court staff in the context of organizational provision of judicial activity. The author investigates scientific approaches, normative provisions of legislative acts in the sphere of organizational provision of the judicial power and legal regulation of court staff activity. The author forms and justifies the list of tasks and functions of court staff, unveils their interconnection between each other.

It is determined that court staff shall provide smooth functioning of the court and promote judges to perform their main functions – justice administering, while performing activity, which directly deals with justice administering. Court staff members perform a significant amount of work as for organization of the procedure of judicial consideration, preparation of a case to hearing, holding judicial process and further direction of case. They directly talk to court visitors, process parties; the efficiency of court process and citizens' opinion about the judicial power depend on their professional actions.

Taking into account the proposed generalizations and changes, which take place during last time in normative regulation of judiciary system in Ukraine and performing the state service, following functions of court staff were outlined: organizational; informational and analytical; representative and communicational; financial; serving. Performing the noted functions at appropriate level will let solve tasks for the court staff.

Key words: court, court staff, court staff member, court work organization, provision of judicial activity.